
مشروعیت‌سنجی عملکرد حاکمیت سیاست پیرامون مسئله حجاب در قانون ایران و افغانستان

فاطمه رسولی‌زاده^۱

حوریه امیری^۲

چکیده

دستور حجاب از ناحیه شارع صادر شده و برای آن پاداش و مجازات اخروی تعیین شده است. در برخی موارد نیز مجازات دنیوی و قانونی به دنبال دارد. با توجه به فضای افغانستان این سؤال مطرح می‌شود که آیا قوانین مطرح‌شده در قانون که توسط قانونگذار ایران و افغانستان وضع شده از نظر شرع مشروع است؟ این پژوهش در ابتدا با مطالعه منابع درصدد بررسی مشروعیت‌سنجی عملکرد حاکمیت سیاسی در مسئله حجاب در قوانین ایران و افغانستان از نظر فقه امامیه و حنفی با شیوه توصیفی، تطبیقی و کتابخانه‌ای است. این مقاله به بررسی مشابهت‌ها و مخالفت‌های فقه حنفی و امامیه در مسئله حجاب و مشروعیت‌سنجی قوانین هر دو کشور ایران و افغانستان پرداخته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که هر دو قانون مشروع است، ولی قانون امارت اسلامی نسبت به قانون ایران افراط نموده و فعالیت زنان را از جامعه حذف کرده است و زنان افغانستانی در صورتی می‌توانند در جامعه حضور داشته باشند که با پوشش کامل باشند.

کلیدواژه‌ها: مشروعیت‌سنجی، مشروعیت سیاسی، تعزیرات غیرمنصوص، حجاب شرعی، عملکرد حاکمیت.

۱. استاد مدرسه عالی علوم انسانی خواهران نمایندگی خراسان.

۲. دانش‌آموخته کارشناسی معارف اسلامی و حقوق مدرسه عالی علوم انسانی خواهران، نمایندگی خراسان.

۱. مقدمه

گوهر اسلام، سعادت و نجات آدمی است و باورهای دینی و احکام اخلاقی و فقهی در راستای این غایت نازل شده‌اند، این آموزه‌های هستی‌مندانه از خالق حکیمی تجلی می‌یابد که به نیازهای روحی و جسمی، مادی و معنوی، فردی و اجتماعی کاملاً آگاه است. احکام الهی مربوط به پوشش زن نیز با این فلسفه و حکمت حکیمانه صادر شده است. زن با عنصر حجاب اسلامی، به تهذیب و تزکیه نفس و ملکات نفسانی پرداخته و قرب الهی را فراهم ساخته و زمینه رشد معنوی مردان را در اثر حفظ نگاه تأمین می‌کند؛ همچنانکه خداوند سبحان خطاب به پیامبر؟ ص؟ می‌فرماید: «به مردان مؤمن بگو تا چشم‌های خود را از نگاه ناروا بپوشانند و فروج و اندامشان را محفوظ بدارند که این بر پاکیزگی جسم و جان ایشان اصلح است» (نور، ۳۰) همچنین می‌فرماید: «به زنان و دختران خود و زنان مؤمن بگو که خویشتن را به چادرهای خود فروپوشند که این کار برای این است که آن‌ها به عفت شناخته شوند تا از تعرض و جسارت رنج نبرند» (احزاب، ۵۹) شایان ذکر است که حجاب و پوشش اسلامی برای مردان و زنان، تنها کارکرد فردی ندارد و فقط برای سامان‌دهی خلیقات و ملکات نفسانی آدمیان نیست، بلکه کارکرد اجتماعی نیز دارد و امنیت اجتماعی را فراهم می‌کند.

«مشروعیت‌سنجی» عبارت از قانونی بودن و طبق قانون بودن است و مشروعیت که در فلسفه سیاست مطرح می‌شود، معنای اصطلاحی دارد که نباید آن را با واژه‌های هم‌خانواده‌اش اشتباه گرفت. به عبارت دیگر نباید مشروعیت را با مشروع، منتشرعه و منتشرعین که از شرع به معنای دین گرفته شده همسان گرفت. معنای این واژه در مباحث سیاسی تقریباً مترادف قانونی بودن است. مفهوم مشروعیت را می‌توان به‌گونه‌ای تجربی و از طریق پیمایش یعنی اندازه‌گیری اعتماد مردم به نهادهای موجود ایمان به رهبران و میزان حمایت از رژیم‌هایی مورد سنجش قرار داد. حجاب یک حق است که نباید ضایع شود؛ یک مسئولیت است که باید بماند و یک شکوه و زیبایی معنوی است که باید پاسداری شود؛ یک حریم الهی است که باید حفظ شود. حجاب به خود فرد مربوط نمی‌شود، بلکه اجتماع را هم متأثر می‌کند. به‌خاطر همین حکومت اسلامی در مورد مسئله حجاب قوانینی صادر کرده است. پژوهش حاضر به روش کتابخانه‌ای و از منظر توصیفی، تحلیلی و تطبیقی به بررسی مشروعیت‌سنجی عملکرد حاکمیت سیاست در مسئله حجاب در قوانین افغانستان و ایران در متون فقهی شیعه و اهل سنت می‌پردازد. برای آغاز پژوهش بهتر است مفاهیم اصلی پژوهش را معنا شود.

۱. مفاهیم و مبانی نظری

۱.۱. مشروعیت‌سنجی

مشروعیت به لحاظ لغوی در فارسی و عربی به معنای مطابقت با احکام شرع و دین است، اما در انگلیسی و در کاربرد آن در علم سیاست معادل واژه (legitimacy)

است که هم‌ریشه کلماتی مانند legal (قانونی) legislation (قانون‌گذاری) و legislator (قانون‌گذار) است؛ بنابراین به معنای قانونی بودن و حقانیت است؛ به این معنا که حاکمان حق دارند بر مردم حکمرانی کنند و مردم نیز باید از آنان اطاعت نمایند؛ بنابراین مشروعیت ارتباط نزدیکی با مفهوم تعهد و التزام به فرمان‌برداری دارد. «ماتیه دوگان» فیلسوف معاصر فرانسوی در تعریف مشروعیت می‌نویسد: «مشروعیت باور بر این امر است که اقتدار حاکم بر هر کشور حق دارد که فرمان صادر کند و شهروندان نیز موظف‌اند به آن گردن نهند». (دوگان ماتیه، ۱۳۷۴، ص ۴)

عبدالحمید ابوالحمد نیز مشروعیت را باوری می‌داند که بر اساس آن حق فرمان دادن برای رهبران و وظیفه فرمان بردن برای شهروندان محقق می‌شود؛ بنابراین می‌توان گفت که مشروعیت در اصطلاح علم سیاست نتیجه تحقق دو امر است: یکی وجود حق حکومت برای حاکمان و دیگری لزوم شناسایی و پذیرش این حق از سوی حکومت‌شوندگان؛ از این‌رو مشروعیت به‌عنوان اساس حاکمیت و عاملی در تبدیل قدرت به اقتدار محسوب می‌گردد و مفهوم مشروعیت را می‌توان به‌گونه‌ای تجربی و از طریق پیمایش یعنی اندازه‌گیری اعتماد مردم به نهادهای موجود، ایمان به رهبران و میزان حمایت از رژیم‌هایی مورد سنجش قرار داد که مردم به نهادها باور داشته باشند که مفروض و از نظر اخلاقی و شرعی موجه است. (ابوالحمد، ۱۳۸۴، ص ۲۴۵) مشروعیت‌سنجی عبارت است از این‌که فرمان‌ها و حکم‌ها باید مطابق شرع و اخلاق باشند و مردم آن را قبول و از آن حمایت کنند و مورد پذیرش همگان قرار گیرد.

۱. ۱. انواع مشروعیت سیاسی

۱. ۱. ۱. مشروعیت الهی

در مشروعیت الهی خداوند متعال منشأ اصلی مشروعیت هر حکومتی است و همه قدرت‌ها در جهان هستی از جمله قدرت سیاسی باید مشروعیت خود را از خداوند به دست آورند. اطاعت از اوامر چنین حکومتی اطاعت از خدا و مخالفت با آن مخالفت با اوامر خداوند محسوب می‌شود. سنت آگوستین مشروعیت الهی حکومت را مطرح نمود و این نظریه در تمام سده‌های میانه تا قرن ۱۴ میلادی ادامه داشت. این نظریه برای زمامداران و پادشاهان حقوق الهی به وجود می‌آورد و آنان مأمور و کارگزاران خدا بر روی زمین به حساب می‌آمدند هرچند در برخی جوامع پادشاه را خدای جهان یا فرزند خدا می‌دانستند. (رجایی، ۱۳۷۲، ص ۳۲، ۳۳).

۱. ۱. ۲. مشروعیت سنتی

مشروعیت سنتی از عرف‌ها، هنجارها و ارزش‌های مشترک نشئت می‌گیرد. این نوع مشروعیت غالباً در جوامع سنتی رایج است. در این نوع مشروعیت قدرت به‌صورت شخصی اعمال می‌شود و مهم‌ترین مقامات را اعضای خانواده یا طایفه یا

عوامل فرمانروا به دست می‌گیرند و امکان استبداد هم وجود دارد. مهم‌ترین اشکال مشروعیت سنتی، وراثت، شیخوخیت (سالمندسالاری، پدرسالاری) خون و نژاد فنوداليسم و نخبه‌گرایی است. (وبر، ۱۳۷۴، ص ۴۰۵، ۴۰۰).

۳. ۱- ۱. مشروعیت کاریزمایی

مشروعیت کاریزمایی مبتنی بر عاطفه است؛ بدین معنا که اعتماد و فرمان‌برداری مردم از حاکم به دلیل جذابیت خاص او ویژگی‌های فردی اوست و چنین سلطه‌ای غالباً بر اعتمادی بی‌چون و چرا متکی است و پیروان، همگی مریدان رهبرند. (وبر، ۱۳۸۶، ص ۹۹).

۴. ۱- ۱. مشروعیت قانونی

رای مردم یکی از بنیادهای مشروعیت حکومت است و ماکس وبر از آن به «مشروعیت قانونی» تعبیر کرده است. هر حکومتی که مردم به آن رضایت دهند حکومت مشروع می‌باشد و در غیر این صورت حکومتی نامشروع است. براین اساس هر کس می‌تواند با یک قرارداد اجتماعی حق حکومت را به فرد یا افرادی واگذار نماید. تنها در چنین وضعیتی است حکومت دارای مشروعیت است. روسو، متفکر فرانسوی و یکی از طرفداران نظریه قرارداد اجتماعی می‌نویسد: «تنها چیزی که می‌تواند اساس قدرت مشروع و حکومت حقه را تشکیل دهد، قراردادهایی است که با رضایت مردم و حاکم بسته شده باشد. (روسو، ۱۳۸۶، ص ۴۱).

۲. ۱. تعزیرات غیر منصوص

تعزیرات به مجازات‌هایی گفته می‌شود که نه نام آن در شرع آمده نه میزان مجازات آن در شرع مشخص شده است و قانون‌گذار برای حفظ نظم در جامعه این اعمال را جرم دانسته و برای آن مجازات تعیین کرده است؛ مثل جرایم راهنمایی و رانندگی.... (ابوالحمد، ۱۳۸۴، ص ۲۴۰).

مسئولیت و اختیار حاکم در اجرای حدود و تعزیرات، به آنچه در ادله خاص و مصداق‌های مشخص آمده، محدود نیست، بلکه ارتکاب هر گناهی مایه تعزیر و تأدیب است. در این صورت (ترک حجاب شرعی) نیز به عنوان ترک واجب یا فعل حرام در محدوده تعزیرات حکومت قرار می‌گیرد. همانند دیگر مواردی که حد و تعزیر خاصی برای آن ذکر نشده است، مرتکب آن بر اساس تشخیص حاکم، تعزیر می‌شود. براین اساس حکومت اسلامی، حتی اگر در مرحله نخست، وظیفه گسترش و اجرای حکم حجاب را نداشته باشد و از نظر مخاطب اصلی، خود مکلفان باشند، ولی مسئولیت برخورد با کسانی را دارد که به این وظیفه خود عمل نمی‌کنند؛ مانند بسیاری از موارد دیگر که در اصل در حوزه اجرا و مسئولیت اولیه حاکم نیست، ولی حاکم وظیفه برخورد با متخلفان را دارد. (مبانی فقهی حجاب - <https://fa.wikifeqh.ir/>).

هرگاه بی‌احتیاطی با بی‌مبالاتی یا عدم رعایت نظامات دولتی یا عدم مهارت رانندگی اعم از وسایط نقلیه زمینی یا آبی یا هوایی، یا متصدی وسیله موتوری منتهی به قتل غیر عمد شود، مرتکب به شش ماه تا سه سال حبس و نیز به پرداخت دیه در

که نمایان است (مانند صورت و دو کف دست) آشکار ننمایند و روسری‌های خود را بر سینه خود افکنند و تا گردن و سینه با آن پوشانده شود و زینت خود را آشکار نسازند، مگر برای شوهرانشان یا پدرانشان یا پدرشوهرانشان یا پسرانشان. هنگام راه رفتن پاهای خود را به زمین نزنند تا زینت پنهانی‌شان دانسته شود و همگی به‌سوی خدا بازگردیدای مؤمنان تا رستگار شوید».

۲. بررسی عملکرد جمهوری اسلامی ایران

۱. ۲. حجاب بانوان در قوانین جمهوری اسلامی ایران

ادله جرم‌انگاری عدم رعایت حجاب در حقوق ایران از دید قانون اساسی کشور لازمه جرم‌انگاری یک فعل، وضع مجازات قانونی از سوی قانون‌گذار برای آن است، زیرا تنها هر فعل یا ترک فعلی که برای آن مجازات تعیین شده باشد جرم محسوب می‌شود.

بر همین اساس، تبصره ماده ۶۳۸ قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۷۵) رکن قانونی تشکیل‌دهنده جرم رعایت نکردن حجاب شرعی است. بر اساس این تبصره از زنانی که بدون حجاب شرعی در معابر و انظار عمومی ظاهر شوند به حبس از ده روز تا دو ماه و یا از پنجاه هزار تا پانصد هزار ریال جزای نقدی محکوم خواهند شد. (تبصره ماده ۶۳۸ ق.م.ا) همچنان قاضی موظف است کوشش کند حکم هر دعوا را در قوانین مدونه بیابد و اگر نیابد، با استناد به منابع معتبر اسلامی با فتاوی معتبر، حکم قضیه را صادر نماید و نمی‌تواند به بهانه سکوت یا نقص یا اجمال یا تعارض قوانین مدونه، از رسیدگی به دعوا و صدور حکم امتناع ورزد. جرم‌انگاری عدم رعایت حجاب شرعی در معابر و انظار عمومی کاری صحیح و شایسته است. رعایت نکردن حجاب از سوی زنان، از منظر قانون مفسده تلقی می‌شود. در ظاهر شدن زنان در معابر و انظار عمومی بدون رعایت حجاب شرعی، جرم مسلمی است که با هر قصد و انگیزه‌ای صورت پذیرد، زیر سؤال بردن یکی از ضروریات فقهی است و ضمانت اجرای کیفری دارد. نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران دارای قوه و امکان کافی در برخورد پایدیده موسوم به (بی‌حجابی) است، ولی نبود رویه و سیاست واحد، قاطع و مستمر در استفاده و بهره‌گیری از آن به وسیله نیروهای اجرایی موجب ناکارآمدی و بازدهی نامطلوب در سالیان پس از دوره اجباری شدن قانون حجاب شده است. در این میان، جریان معاند فرهنگ اسلامی نیز با فرصت‌طلبی از نابسامانی مدیریت حاکم بر حوزه فرهنگ و عفاف، با مانع‌تراشی‌های مختلف و استفاده از قدرت رسانه‌ای و طرح مسائلی مانند نبود قانون حجاب یا تعریف نشدن حجاب و تبیین حدود آن در قانون، با تشویق اذهان عمومی، بر اراده کارگزاران حکومتی در برخورد با مفاصد اجتماعی نیز اثر منفی می‌گذارد. به نظر می‌رسد این نوع نگرش، یک نگرش تند به مسائل داخلی جامعه با توجه به شرایط جامعه جهانی است. (قیاسی، ۱۳۸۰، ص ۲۷۵).

کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر اینها باید بر اساس موازین اسلامی باشد. این اصل بر همه اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است و تشخیص این امر بر عهده فقهای شورای نگهبان است. (اصل ۴ قانون اساسی).

حکومت نیز مانند مردم در اجرای امر به معروف و نهی از منکر مسئول است. حتی شیخ طوسی امر ونهی را که متوقف بر قتل یا جرح یا زدن است به اذن امام یا نایب او مشروط کرده است. ابن‌براج و محقق حلی نیز در مورد قتل و جرح با شیخ موافق‌اند. البته سیدمرتضی، ابوالصلاح، ابن‌ادریس و علامه حلی این شرط را نپذیرفته‌اند (منتظری، ۱۴۱۵، ج ۲، ص ۲۱۶) ولی مسئولیت حکومت را مانند مسئولیت مردم نفی نکرده‌اند.

محقق اردبیلی به دلیل این‌که جرح و قتل را امر و نهی نمی‌داند، به‌طورکلی، آن را درباره امر و نهی، نه برای مردم و نه برای حکومت جایز نمی‌داند. (محقق اردبیلی، ۱۳۷۹، ج ۷، ص ۵۴۲).

۱-۲. ۱. حجاب از منظر فقه جعفری

محدوده حجاب زن در فقه شیعه: محدوده حجاب و حکم حجاب در فقه در بخش نماز و نکاح مطرح شده است. این حکم از نظر فقها از احکام ضروری دین اسلام است. در باور مسلمانان ایجاد امنیت روانی، حفظ و سلامت اخلاقی جامعه از حکمت‌های واجب شدن حجاب است؛ پس ما محدوده حجاب را با نظر به چند ادله بررسی می‌کنیم.

خداوند در سوره نور می‌فرماید: به زنان با ایمان بگو دیدگان خود را از هر نامحرمی فروبندند و پاکدامنی ورزند و زیورهای خود را آشکار نکنند و پاهای خود را به زمین نکوبند تا این‌که رستگار شوند. از این آیات فهمیده می‌شود که حجاب تنها بر پوشش خلاصه نمی‌شود. باید حجاب در چشم هم داشته باشیم و در قسمت زینت ظاهری هم حجاب داشته باشیم؛ نباید در جامعه جلوه‌گری بکنیم.

روایات

شخصی از امام صادق (ع)؟ سؤال کرد که آیا زن می‌تواند پیش نامحرم زینتش را نمایان کند؟ امام فرمود: تنها چهره و دست‌های زن از مچ تا انگشتان مجاز است. (حرعاملی، ۱۳۶۷، ج ۲۰، ص ۲۰۲).

امام علی (ع)؟ پاداش رزمنده شهید در راه خداوند، بالاتر از پاداش انسان پاکدامنی نیست که توان انجام گناه را دارد، ولی خود را آلوده نمی‌سازد. انسان پاکدامن، نزدیک است که فرشته‌ای از فرشتگان الهی گردد. (نهج البلاغه، حکمت ۴۷۴).

عقل

لوازم پوشش از نظر عقل، نیاز به توضیح ندارد، چراکه هر عقل سلیم آنچه را برای انسان مایه کرامت و حفظ از انحرافات و بیهودگی و پوچی‌هاست، موجب استواری می‌داند و آنچه باعث فساد اخلاقی و پیامدهای شوم فرهنگی می‌شود، مذموم

و ناپسند می‌داند. این یک مطلب وجدانی عقلی است که به اصطلاح «قیاسات‌ها معهما» دلیلش همراه خودش است. عقل چون چراغی تابان است که زشتی و نیکی را نشان می‌دهد و عوامل خوشبختی و بدبختی راه را مشخص می‌کند؛ بنابراین حجاب وسیله‌ای لازم و شایسته برای زنان و مردان است. به‌طور کلی هر چیزی که باعث رشد و تکامل و سلامتی فرد و جامعه است، عقل آن را شایسته می‌داند و انسان را بر انجام آن ملزم می‌سازد. (محمدی، ۱۳۷۷، ص ۲۰).

۲.۲. مشروعیت‌سنجی مسئله حجاب در قوانین ایران و فقه جعفری همان‌طوری که قوانین حجاب در ایران و فقه جعفری را ذکر کردیم، اگر خواهیم بین این دو مقایسه‌ای انجام دهیم و مشروعیت‌سنجی کنیم باید بپرسیم: آیا مجازاتی که قانون مجازات اسلامی درباره مسئله حجاب در نظر گرفته با فقه همخوانی دارد یا از نظر فقه مشروع است یا نه؟

ماده ۶۳۸ قانون مجازات اسلامی ایران برای کسانی که حجاب را رعایت نمی‌کنند مجازات تعیین کرده که به حبس از ده روز تا دو ماه یا از پنجاه هزار تا پانصد هزار ریال جزای نقدی محکوم می‌کند..

در فقه حدی برای حجاب در نظر گرفته نشده است و تنها محدوده حجاب را تعیین کرده است و گفته که حجاب را رعایت کنید به‌خاطر حفظ امنیت روانی و حفظ سلامت اخلاقی که باعث مفسده در جامعه و باعث فحشا و شدت خوف در فتنه نشود و به زنان گفته که پاکدامن باشید و از بی‌حجابی دوری کنید.

طبق بررسی‌ها به این نتیجه می‌رسیم که قوانین مجازات اسلامی که برگرفته از فقه جعفری است هیچ منافات با هم ندارند، زیرا رعایت نکردن حجاب از منظر قانون مفسده تلقی می‌شود و ظاهر شدن زن بدون حجاب در معابر و انظار عمومی بدون رعایت حجاب شرعی خودش جرمی مسلم است، چون زیر سؤال بردن یکی از ضروریات فقهی است و ضمانت اجرایی کیفری دارد.

بنابراین اجرای قوانین و مقررات که در قانون مجازات اسلامی آمده، گامی است مؤثر در عرصه سلبی برخورد با پدیده (بی‌حجابی). همچنین در قانون اساسی آمده است: «قاضی موظف است کوشش کند حکم هر دعوا را در قوانین مدونه بیابد و اگر نیابد، با استناد به منابع معتبر اسلامی یا فتاوی معتبر، حکم قضیه را صادر نماید و نمی‌تواند به بهانه سکوت یا نقص یا اجمال یا تعارض قوانین مدونه، از رسیدگی به دعوا و صدور حکم امتناع ورزد.

پس به این نتیجه می‌رسیم که قوانین که از طرف قانون مجازات اسلامی برای حجاب تعیین شده و مجازاتی را که در نظر گرفته از نظر شرع و فقه جعفری مشروع است و کسانی که حجاب را رعایت نمی‌کنند باعث اختلال و بی‌نظمی در جامعه می‌شوند و باید با آن‌ها برخورد قانونی صورت گیرد. مبنای پذیرش الزامات حکومت اسلامی، حق حاکمیت الهی و اجرای حدود و قوانین اسلام در جامعه است؛ مخصوصاً در جایی که موضوع حکم، اجتماعی بوده و از ابعاد مختلف سیاسی، فرهنگی و

اقتصادی برخوردار است؛ مانند پوشش اسلامی و حجاب، بر مبنای فلسفه سیاسی اسلام، رهبر جامعه اسلامی از آنجاکه ولایت بر مردم دارد می‌تواند بر مبنای قانون و شریعت اسلامی افراد جامعه را به عمل یا ترک آن الزام کند حجاب موضوعی اجتماعی و حقی الهی بوده و حاکم اسلامی مکلف است در جهت حفظ نظام اسلامی، برقراری و حفظ امنیت، منع از اشاعه فحشا و دفع مفسدات اجتماعی، تأمین منافع مادی و سعادت اخروی، بر مبنای اصل امر به معروف و نهی از منکر، این واجب الهی را در سطح اجتماع پیاده سازد و با افراد بدحجاب یا بی‌حجاب که عفت عمومی را جریحه‌دار کرده و موجب بروز و گسترش نابسامانی‌های اجتماعی و فرهنگی، اختلافات خانوادگی، فسادهای اخلاقی و... در جامعه مسلمان می‌گردند، برخورد مناسب نماید.

بررسی عملکرد امارت اسلامی افغانستان

حجاب بانوان در قوانین امارت اسلامی افغانستان: طالبان که خود یک گروه رادیکال اسلامی است به‌شدت با حضور زنان در ادارات حکومتی اجتماعات مخالف است. این گروه تندرو که پس از فرار رئیس‌جمهور اشرف غنی کابل را تصرف کردند در اولین اقدامشان وزارت زنان را منحل و آن را به وزارت امر به معروف و نهی از منکر تبدیل کرد. قوانین سخت‌گیرانه طالبان علیه زنان باعث شد زنان از حقوق ابتدایی و انسانی‌شان محروم شوند. در این وضعیت دختران دیگر نمی‌توانند به مکتب بروند، زنان از حق کار در کنار مردان محروم شده‌اند و حضور زنان در اجتماع کمرنگ شده است. (<https://da.azadiradio.com>)، رویارویی طالبان با حجاب، ۱۷/۲/۱۴۰۱). دبیری نگذشته بود که فرمان رهبر این گروه تندرو علیه زنان صادر شد که در آن از حجاب اجباری برای زنان خبر می‌داد که در آن صورت عدم رعایت این فرمان از سوی زنان، زنان و بعدتر مرد بزرگتر خانواده مجازات خواهند شد.

حکم حجاب

مهم‌ترین نکات فرمان حجاب طالبان به شرح ذیل است:

بهترین حجاب چادر است.

حجاب سیاه با چادر که چسب نباشد و اندام‌های وجود از آن معلوم نشود، حجاب شمرده می‌شود.

پوشیدن روی زنان و دختران جوان در صورت روبه‌رو شدن با اشخاص نامحرم برای جلوگیری از فساد، ضروری است.

در صورت عدم مراعات حجاب اسلامی، خانه زن بد جاب نشانی و برای مرداش توصیه می‌شود.

اگر بار دوم تکرار شود مرد محرم فامیل یعنی شخص اول نکوهش و توصیه می‌شود.

اگر باز هم تکرار شود رئیس فامیل برای سه روز زندانی می‌شود.

اگر باز هم اصلاح نشد رئیس فامیل به ارگان‌های عدلی معرفی می‌شود.

اگر کارمند دولت حجاب را مراعات نکند، از وظیفه اخراج می‌شود.
اگر محارم کارمندان دولت حجاب را مراعات نکنند، وظیفه پدر، برادر و شوهرشان به حالت تعلیق درمی‌آید. (<https://www.tasnimnews.com>)، فرمان جدید طالبان درباره حجاب زنان افغانستان، ۱۷ / ۲ / ۱۴۰۱).

ملا هبت‌الله آخوندزاده، رهبر طالبان، در فرمانی ۴ ماده‌ای قوانین جدید درباره حدود حجاب را برای زنان در افغانستان را اعلام کرد. بر اساس این حکم که در نشست‌های وزارت امر به معروف و نهی از منکر طالبان خوانده شده، همه زنان ملزم به رعایت حجاب شرعی هستند و تأکید شده است که با افراد خاطی برخورد جدی صورت گیرد. این وزارتخانه رعایت حجاب توسط زنان بالغ را (ضروری) اعلام کرده و گفته است که بهترین نوع حجاب، پوشیدن چادر (برقع) است.

وزارت امر به معروف و نهی از منکر طالبان در پاسخ به واکنش‌های منفی گسترده به اجباری شدن حجاب اسلامی برای زنان از سوی این وزارت، اعلام کرده که پوشیدن (برقع) برای زنان اجباری نیست و آن‌ها می‌توانند از چادر و سایر پوشش‌های اسلامی استفاده کنند. اجبار به پوشش برقع یکی از نمادهای حکومت ۵ ساله امارت اسلامی افغانستان (۲۰۰۱، ۱۹۹۶) به شمار می‌رفت. زلمی خلیل‌زاد نماینده ویژه دولت دونالد ترامپ برای مذاکرات صلح با طالبان در زمان امضای توافقنامه آتش‌بس ایالات متحده با این گروه اطمینان داده بود که طالبان، طالبان ۲۰ سال پیش نیست (www.euronews.com)، مسئله حجاب در ایران و افغانستان، ۲۸ / ۱۰ / ۲۰۲۲).

پوستر تبلیغات طالبان در قندهار زنان بی‌حجاب را به حیوانات تشبیه کرده است (www.afintl.com)، دکندهار ولایت دامر با المعروف ریاست له خوا افغانستان، ۲۹، ۲، ۱۴۰۱) بر اساس حکم شریعت زن مسلمان باید حجاب را رعایت نماید (رادیو آزادی (<http://da.azadiradio.com>) رویارویی طالبان با زنان، حجاب اجباری در افغانستان، ۲، ۱۷، ۱۴۰۱).

۳. ۲. حجاب از منظر فقه حنفی

محدوده حجاب زن در فقه اهل سنت: حجاب از آن احکامی است که همه مذاهب اسلامی بر آن اتفاق نظر دارند. در این‌جا محدوده اهل سنت را بررسی می‌کنیم:

الف) آیات

سوره احزاب، آیه «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكُمْ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا»؛ (احزاب/۵۹) ای پیامبر! به همسران و دخترانت و زنان مؤمنان بگو، روسری‌های بلند بر خود بی‌افکند این عمل مناسب‌تر است تا به عفت و پاکدامنی شناخته شوند و مورد آزار قرار نگیرند و خداوند آمرزنده و مهربان است»

«وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ... (نور/۳۱) ای محمد به زنان با ایمان بگو، از برخی نگاه‌ها چشم‌پوشی

کنند و دامن‌های خود را حفظ نمایند و جز آنچه به‌طور طبیعی ظاهر است زینت‌های خود را آشکار نکنند و روسری خود را بر گریبان بپفکنند تا علاوه بر سر، گردن و سینه آنان نیز پوشیده باشد و زینت خود را ظاهر نکنند، جز برای شوهر، پدر یا پدرشوهر پسر یا پسرشوهر که از همسر دیگر است برادر یا پسربرادر، یا پسر خواهر و زنان هم‌کیش».

ب) روایات

در فقه اهل سنت بر اساس نظر جمهور اهل سنت صورت را جز عورت نمی‌دانند و لذا پوشش آن واجب نبوده و آشکار آن مانعی ندارد ولی احناف بخاطری دفع مفسده از زنان جوان قایل به وجوب پوشش صورت آن‌ها شدند همچنین ترمذی درسندن خود از پیامبر ص روایت کرده است که پیامبر؟ ص؟ فرموده است: «إِنَّ الْمَرْأَةَ عَوْرَةٌ، فَإِذَا خَرَجَتْ اسْتَشْرَفَهَا الشَّيْطَانُ...» (التوحيد، ۱۴۱۴، ج ۱، ص ۴۰) زن عورت است، پس هنگامی که از منزل خارج می‌گردد شیطان روی او نظر می‌کند.

روایتی دیگر که ابوداود از طریق عایشه نقل کرده که پیامبر؟ ص؟ فرموده است: «... إِنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا بَلَغَتِ الْمَحِيضَ لَمْ يَصْلَحْ أَنْ يُرَى مِنْهَا إِلَّا هَذَا — وَأَشَارَ إِلَى وَجْهِهِ وَ كَفِّهِ...»؛ (المنذرى، ۱۴۱۷، ج ۳، ص ۶۹) همانا زن هنگامی که به سن بلوغ می‌رسد، جایز نیست که به او نگاه شود، مگر به صورت و دو کف دست وی....

۳. ۱-۲. ادله فقه‌های اهل سنت در مورد حجاب زنان

بحث پوشش و حدود آن در فقه جایگاه مستقلی نداشته است و فقط در دو مورد مطرح شده است: «ستر» در نماز که یکی از مقدمات و شرایط نماز است (سرخی، ۱۴۱۴، ج ۳۰، ص ۲۶۵) و دیگری در «کتاب نکاح» به مناسبت جواز نگاه کردن مرد به زنی که برای خواستگاری رفته است، به‌کار رفته است (سرخی، ۱۴۱۴، ج ۴، ص ۱۹۲).

۴. ۱-۲. مشروعیت‌سنجی مسئله حجاب در قوانین امارت اسلامی افغانستان و فقه

حنفی

امروزه طالبان مجازاتی را درباره افرادی که حجاب را رعایت نمی‌کنند تعیین نموده و اجرا می‌کند. آیا این مجازات‌ها از نظر فقه حنفی مشروع است؟ آیا طالبان طبق شرع و قانون اسلام امارت اسلامی مجازات تعیین کرده است؟ فرمان‌هایی از طرف طالبان برای زنان تعیین شده است. بدین صورت که در مرحله اول به مرد اخطار و توصیه می‌شود. اگر بار دوم تکرار شود، مرد محرم فامیل یعنی شخص اول نكوهش و توصیه می‌شود؛ اگر باز هم تکرار شود رئیس فامیل را سه روز زندانی می‌کنند!

با این حال فقه حنفی در مسئله حجاب چندان تفاوتی با فقه جعفری ندارد؛ فقط بعضی اهل سنت به پوشاندن «پا» اشاره کرده‌اند و بعضی نیز چیزی نگفته‌اند و برخی اهل سنت نیز بر این باورند که لازم نیست صورت پوشیده شود و زنان برای این‌که از فساد دور باشند صورت خود را بپوشانند.

حکومت طالبان قوانینش را طبق فقه حنفی وضع می‌کند. در مورد پوشاندن صورت، امارت اسلامی خیلی توصیه و تأکید نموده است، در صورتی که صورت جزء الزام حجاب نیست. این‌جا اهل سنت به جای این‌که واجب را رعایت کند، به دنبال مستحب رفته است. پوشاندن پا لازم و ضروری است و بر زن واجب است که پاهای خود را بپوشاند، ولی اهل سنت چه از نظر فقه بعضی‌هایشان و چه از نظر قانون توجه خاصی به پوشاندن پا نکرده است.

امروزه می‌بینیم قدرت اجرایی امارت اسلامی خیلی بالا است. در مسئله حجاب و در ملا عام با زنان بی‌حجاب برخورد می‌کنند و طبق آن فرمان و حتی فرائز از آن عمل می‌کنند و با برخورد خشونت‌آمیز با زنان رفتار می‌کنند و باعث شده‌اند که دختران از تحصیل محروم شوند و زنان از کار و فعالیت در جامعه بازمانند؛ به همین دلیل مردم افغانستان از حکومت طالبان راضی نیستند.

قوانین اینها هرچند از لحاظ شرعی و شکلی درست باشد، از لحاظ ماهوی و ضمانت اجرایی باعث شده‌اند که زنان از تحصیل محروم شوند و این مشروع نیست، تحصیل حق همه انسان‌ها است؛ چه زن باشد و چه مرد و کسی حق ندارد دیگران را از تحصیل منع کند. البته باید با کسانی که حجاب را رعایت نمی‌کنند برخورد شود، ولی قوانین طالبان باعث شده کمتر و خشک با هم بسوزند. اینها باید روشی را به کار ببرند که حق کسانی که حجاب را رعایت می‌کنند ضایع نشود و بتوانند درس بخوانند و پیشرفت کنند و روشی را هم برای زنان بی‌حجاب به کار ببرند که آن‌ها حجاب را با دل و جان بپذیرند، نه این‌که اجباری و از روی ترس حجاب را رعایت کنند.

نتیجه‌گیری

در مورد مسئله حجاب همه مجتهدان اتفاق نظر دارند که واجب نیست صورت و کفین و ظاهر قدیم زن مستور باشد. قانونی که در مورد مسئله حجاب در ایران مطرح است، از دیدگاه فقه جعفری مشروع است، چون رعایت نکردن حجاب از سوی زنان از منظر قانون مفسده تلقی می‌شود و ظاهر شدنشان در معابر و انظار عمومی بدون رعایت حجاب شرعی جرم مسلم است و زیر سؤال بردن یکی از ضرورت‌های فقهی است و ضمانت اجرایی کفیری دارد.

طبق قوانین امارت اسلامی، افغانستان بر اساس حکم شریعت زن مسلمان باید حجاب را رعایت نماید و بهترین حجاب چادر است و در صورت عدم مراعات حجاب اسلامی خانه زن بدحجاب نشانی و به مردش توصیه می‌شود. اجرای قوانین در حکومت امارت اسلامی به دلخواهی خودشان است؛ در یک جا خیلی سخت می‌گیرد و در جای دیگر آسان. فقه جعفری و حنفی در حکم واجب بودن حجاب اتفاق نظر دارند، اما اختلافشان در محدوده حجاب است که بعضی از علمای اهل سنت بر پوشیدن صورت تأکید کرده‌اند، در صورتی‌که از واجبات پوشش نیست.

قانون ایران در مورد حجاب از فقه جعفری گرفته شده است و همه قوانین که در

مورد حجاب اجرا می‌کند از لحاظ فقه مشروع است. قوانین افغانستان در مورد حجاب تا حدی از نظر شرع مشروع است و تا حدی با فقه حنفی همخوانی دارد، ولی مردم اصلاً از این قوانین و فرمان‌ها راضی نیستند، چون باعث شده زنان از فعالیتشان محروم شوند.

نوع مجازات در مسئله حجاب در قانون ایران و افغانستان تفاوت دارد. در قانون ایران خود شخص بی‌حجاب را از ده روز تا دو ماه حبس و از پنجاه هزار تا پانصد هزار ریال جزای نقدی محکوم می‌کنند؛ در صورتی‌که در قانون امارت اسلامی به بی‌حجاب تذکر می‌دهند و اگر تکرار نمود سه روز حبس می‌کنند در اگر کارمند باشد و حجاب را رعایت نکند، از وظیفه اخراج می‌شود و مجازات نقدی هم ندارد.

ضمانت اجرایی هر دو کشور معایبی دارد و حجاب در هر دو کشور اجباری است. دولت‌ها باید از روش‌هایی استفاده کنند که مردم حجاب را قبول کنند، نه این‌که اجباری باشد. با این حال قانون ایران نسبت به افغانستان از نظر ضمانت اجرایی و دید مردم وضع بهتری دارد، چون تا حدودی عدالت را رعایت می‌کند و حق کسانی که حجاب را رعایت می‌کنند ضایع نمی‌شود.

در امارت اسلامی افغانستان نه عدالتی وجود دارد نه اکثریت مردم خواهان چنین حاکمیتی هستند و طالبان برای ارزش‌های اخلاقی مردم و برای سعادت مردم تلاش نمی‌کند؛ پس قوانینش مشروع نیست.

منابع

* قرآن کریم

۱. دوگان ماتیه، (۱۳۷۴)، «سنجش مفهوم مشروعیت و اعتماد»، *اطلاعات سیاسی و اقتصادی (دانشگاه علامه طباطبائی)*، شماره ۹۶ و ۹۷.
۲. النیشابوری، ابن خزیمه (۱۴۱۴)، کتاب التوحید و اثبات صفات الرب، السعودیه، ریاض، الرشد، چاپ پنجم.
۳. المنذری، عبدالعظیم (۱۴۱۷)، الترغیب و الترہیب، بیروت، دارالکتب العلمیہ، چاپ اول.
۴. سرخسی، محمد بن احمد (۱۴۱۴)، المبسوط، بیروت، دارالمعرفہ.
۵. ابوالحمد، عبدالحمید، (۱۳۸۴)، *مبانی سیاست*، توس، مؤسسہ حقوقی ترنم عدالت.
۶. جباری، طاهرہ (۱۳۸۸)، *فقه و زندگی احکام و آداب حجاب و عفاف*، قم، نور السجاد.
۷. رجایی، فرهنگ، (۱۳۷۲)، *تحول اندیشه های سیاسی در شرق باستان*، تهران، قومس.
۸. رضی، ابوالحسن محمد بن الحسین (۱۳۸۸)، *نہج البلاغہ*، ترجمہ محمد دشتی، تهران، پیام عدالت.
۹. روسو، ژان ژاک، (۱۳۷۶)، *قرارداد اجتماعی*، ترجمہ غلامحسین زیرک زاده، تهران، ادیب.
۱۰. شیخ حر عاملی، (۱۳۶۷)، *وسائل الشیعہ*، قم، مؤسسہ آل البیت لاحیاء التراث.
۱۱. قیاسی، جلال الدین (۱۳۹۹)، *روش تفسیر قوانین کیفری*، قم، بوستان کتاب.
۱۲. گیدنز، آنتونی، (۱۳۸۴)، *جامعہ شناسی*، مترجم منوچہر صبوری، تهران، نشر نی.
۱۳. محقق اردبیلی، احمد بن محمد (۱۳۷۹)، *مجمع الفایده*، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابستہ بہ جامعہ مدرسین حوزہ علمیہ قم.
۱۴. محمدی، قربانعلی (۱۳۷۷)، *حجاب، مشہد، بہ نشر*.
۱۵. مصباح یزدی، محمد تقی، (۱۳۸۹)، *نظریہ حقوقی اسلام*، قم، مؤسسہ آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
۱۶. منتظری، حسین (۱۴۱۶)، *دراسات فی ولایہ الفقیہ و فقہ الدولۃ الاسلامیہ*، قم، تفکر، چاپ دوم.
۱۷. وبر، ماکس، (بی تا)، *اقتصاد و جامعہ*، ترجمہ، عباس منوچہری و دیگران، تهران، نشر مولی.
۱۸. وبر، ماکس، (بی تا)، *مفاهیم اساسی جامعہ شناسی*، ترجمہ احمد صدراپی، تهران [بی تا].
۱۹. <https://fararu.com>، تغییر نام وزارت زنان بہ وزارت امر بہ معروف و نہی از منکر، ۲۰۲۲/۸/۲۲.
۲۰. <https://www.tasnimnews.com>، فرمان جدید طالبان درباره حجاب زنان افغانستان، ۱۳۸۱/۲/۱۷.
۲۱. <https://www.euronews.com>، مسئلہ حجاب در ایران و افغانستان، ۲۰۲۲/۱۰/۲۸.
۲۲. <https://www.afintl.com>، دکندهار ولایت دامر با المعروف ریاست لہ خوا افغانستان، ۲۹، ۲، (۱۴۰۱).
۲۳. <https://da.azadiradio.com>، افغانستان، رویارویی طالبان با زنان، حجاب اجباری در افغانستان ۲/۱۷/۱۴۰۱.

۲۴. <https://fa.wikifeqh.ir/>. مبانی فقهی حجاب.